

Uitstap van de Arbeiderstoeristenbond naar de watervallen van Coo, 1928

En zij leerden hun volk reizen... De Arbeiderstoeristenbond De Natuurvrienden

Marieke Denolf, licentiate geschiedenis Universiteit Gent

Vanaf het begin van de vorige eeuw heeft het reizen en het toerisme een geleidelijke vlucht gekend. Met de invoering van het betaald verlof in 1936 kon ook de arbeider van een welverdiende vakantie genieten. Dit was het startschot voor de zuilgebonden organisaties om toeristische activiteiten te ontplooiën. Lang voor de wettelijke erkenning van het betaalde arbeidersverlof rijpten in het Antwerpse diamantmilieu al plannen om de arbeider te leren omgaan met zijn vrije tijd. Vanaf eind jaren twintig werden de eerste trekkers gegroepeerd in een kersverse Arbeiderstoeristenbond. Aanvankelijk met de fiets, maar later ook gemotoriseerd, bezochten ze de toeristische trekpleisters van toen. Contacten met de internationale Natuurvriendenbeweging waren de aanzet om ook in België een eigen vereniging met huizennet (Natuurvriendenhuizen) op te richten. Het trekken en het kamperen werden zo nog budgetvriendelijker. Naast ontspanning besteedden de oprichters zeker zoveel aandacht aan propaganda voor de betaalde arbeidersvakantie. Eenmaal die verworven was, kon de opvoeding tot 'volwaardige' arbeiderstoeristen beginnen. De ontstaansgeschiedenis van de Arbeiderstoeristenbond is een mooie illustratie van een van de eerste pogingen in België om de gewone man en vrouw 'zinnig' te laten reizen.

Van wielertoerisme naar een Toeristenbond voor Arbeiders

Dat de pioniers van de arbeidersvakantie uit het diamantmilieu kwamen is geen toeval. De Antwerpse Diamantbewerkerbond, na WO I de Algemene Diamantbewerkerbond van België (ADB), speelde immers een voortrekkersrol op het vlak van het overlegssyndicalisme. Al heel vroeg werden door de werknemers in de diamantsector

acties gehouden om tot betere arbeidsvoorwaarden en sociale maatregelen te komen. (8-uredag, loonsverhoging, ...). De diamantvakbond formuleerde de eis voor betaalde vakantie op een moment dat van enige vorm van arbeidersverlof op beleidsniveau nog lang geen sprake was.⁽¹⁾

Het initiatief tot oprichting van een organisatie voor vrije tijd van de arbeiders ging uit van twee vakbondsbestuurders van de ADB, namelijk Ferre Trouillard en Jos Sel. Kort na WO I organiseerden zij reeds uitstappen met de fiets om andere streken in België te leren kennen - een enkele keer vatten deze sportievelingen zelfs een buitenlandse tocht aan. Tijdens die fietstochten ontmoetten de diamantslijpers van Borgerhout die van Deurne, en dat deed langzaam het idee rijpen om zich te verenigen in een toeristische organisatie.⁽²⁾ Een eerste poging in 1920 mislukte echter. Wel kwam het tot het oprichten van een wielierclub: de Federatie van Socialistische Wielrijders (FSW Het Rode Wiel). Het voornaamste doel van deze nieuwe federatie was het voeren van socialistische propaganda in de provincies Antwerpen, Oost-Vlaanderen en Vlaams-Brabant. In die periode ontstonden trouwens meer soortgelijke kringen. Elke week was er wel ergens een inhuldiging van een vaandel van een nieuwe fietsclub en de FSW was op al die feestelijkheden sterk vertegenwoordigd.

De kleine uitstapjes en tochten met de fiets kenden veel succes. Onder impuls van enkele doorgewinterde trekkers bereikte de activiteit van de leden het peil van kleinschalig toerisme. Sporadisch waagden ze zich zelfs in een gloednieuwe touringcar om op verplaatsing te gaan naar de toeristische trekpleisters van toen: de verwoeste IJzergebieden, de zee of Namen-Dinant. De gewone man kon het geld hiervoor bijeenkrijgen met behulp van de spaarkas die beheerd werd door de cafébaas: *"Tal van 'spaarkaskes' die de gespaarde gelden deelden met Vastenavond of Groote Kermis en dan de traditioneel geworden souper of uitrij hielden zagen wij herschepen in reizigersclubs, onder den invloed der arbeidersbeweging, en van dan af werden de gespaarde gelden aangewend tot het ondernemen van aangename en leerzame reizen van één, twee of meerdere dagen, naargelang de beurs het dragen kon."*⁽³⁾

Vanaf 1923 begon de ADB trouwens aan zijn bloeiperiode. In de sector viel er veel geld te verdienen omdat er hoge nood was aan goede slijpers. De aangesloten leden van de ADB (in 1923 waren er dat 13.500) kenden een relatieve welstand en permitteerden zich relatief gemakkelijk al eens een uitstapje. In 1928 bekam de ADB trouwens een loonsverhoging in verschillende branches én de invoering van een betaalde vakantie-week. Dit leidde tot de oprichting van een vakantiefonds waarin de patroons door middel van vakantiezegels wekelijks 2% op het loon storten. Deze verworvenheid werd met ingang van de crisis wel weer geschorst.⁽⁴⁾

Uit de Federatie van Socialistische Wielrijders groeide onder impuls van Jos Sel en Ferre Trouillard de eerste Toeristenbond voor Arbeiders. De stichtingsvergadering vond plaats begin 1924 in het Volksgebouw aan de Meir in Antwerpen. De jonge organisatie telde al snel een 300-tal leden. Een zeer kortstondig succes, zo bleek. Als mogelijke reden voor het vroegtijdige failliet van het initiatief haalde men later wel eens de

Vlaamsgezindheid van sommige socialistische functionarissen aan. De pas opgerichte Vlaamse Toeristenbond bleek meer aantrekkingskracht uit te oefenen in het 'betere' socialistische milieu dan een gelijkaardige vereniging voor de gewone man.⁽⁵⁾

In oktober 1927 ondernam men een tweede poging en vond een nieuwe stichtingsvergadering plaats. De stichters van de Toeristenbond voor Arbeiders (TBA) wilden vooral het idee van "*het degelijk gebruik van de vrije tijd*" en het recht van de arbeiders op wettelijk verlof met behoud van het loon propageren. Bij gebrek aan middelen beperkte de werking zich in de beginperiode vooral tot de provincie Antwerpen. Om slepende praktische problemen - zoals het vinden van een geschikt lokaal - op te lossen, zocht de vereniging een voorzitter die wat 'cachet' aan hun werking kon geven. Hun keuze viel op Willem Eekelers - toen volksvertegenwoordiger, later schepen van de stad Antwerpen - die voorzitter werd vanaf oktober 1928. Jos Sel werd ondervoorzitter.

Naast de vele voordrachten en vergaderingen die ingericht werden met de bedoeling aanhangers te winnen en nieuwe afdelingen in het leven te roepen, werd ook een eigen reisbureau opgericht. De reisesjes werden betaald uit een spaarkas die de TBA al bij haar ontstaan opgericht had. De aangesloten leden konden zich inschrijven voor een reis naar keuze en het geld bijeensparen in de kas. Er waren geen kosten aan de inschrijving verbonden. Gedurende de winterperiode gaf men dan voordrachten over die reisbestemmingen.⁽⁶⁾

Onderstaande reiskalender van 1929 geeft een beeld van de bestemmingen en de vervoermiddelen.⁽⁷⁾

Vertrekdatum	Bestemming	Vervoermiddel	Aantal dagen
31.03.1929	Tervuren, Genval, Waterloo	Autocar	1
31.03.1929	Luikse Ardennen	Trein	2
31.03.1929	Namen-Dinant	Trein	2
31.03.1929	Kempen	Fiets	2
09.05.1929	Mechelen	Trein of fiets	1
12.05.1929	Vorselaar	Trein	1
19.05.1929	Gr. Hert. Luxemburg	Trein	3
19.05.1929	Namen-Dinant	Trein	2
19.05.1929	Luikse Ardennen	Autocar	2
21.07.1929	Belgische kust	Autocar	1
11.08.1929	Gr. Hert. Luxemburg	Autocar	3
11.08.1929	Semois	Autocar	2
11.08.1929	Malmédy	Autocar	2
11.08.1929	Parijs	Autocar	4
11.08.1929	Wenen	Autocar	8

Het reisbureau werd één van de beste propagandamiddelen van de bond. Het bracht nieuwe leden aan en bescheiden middelen om de beweging verder uit te bouwen. In

oktober 1928 verscheen ook het eerste nummer van *Arbeiderstoerisme*, het maandblad van de vereniging dat na de oorlog werd omgedoopt in *De Natuurvriend*.

De arbeiderstoeristen worden Natuurvrienden

Een zeer belangrijke impuls voor de verdere ontwikkeling van de Toeristenbond was het contact met de internationale Natuurvriendenbeweging.

Deze organisatie kende haar wortels in het Oostenrijk van de 19e eeuw. De oprichter, Georg Schmiedl (1855-1929), was een onderwijzer die de idealen van Rousseau aanhing. Op zijn wekelijkse zondagstochten in het Wienerwald ontmoette hij vele eenzame wandelaars. Stilaan groeide het idee om al deze mensen samen te brengen met het doel zich in groep te ontspannen. Schmiedl formuleerde het als volgt: *"We willen de arbeiders uit de herberg halen om de alcohol-, dobbel-, en kaartspelen te bestrijden. We willen ze uit de bekrompen woningen, uit de rook van de fabrieken en van de cafés naar de heerlijke natuur brengen. We willen ze de gelegenheid geven om lichaam en geest vrij te maken van het troesteloze en ledige bestaan van elke dag. We willen ze naar de verse lucht, het licht en de zon brengen."*⁽⁸⁾ In 1895 lanceerde hij in de krant *Arbeiterzeitung* een oproep tot oprichting van een "toeristische groep". Er volgden een dertigtal reacties en dat vormde de start voor het oprichten van de socialistische arbeiderstoeristenvereniging Die Naturfreunde. Niet dat de sociaal-democratische partij van Oostenrijk zo opgezet was met het initiatief: het secretariaat weigerde aanvankelijk de statuten goed te keuren. Het commentaar luidde: *"Het streven om partijleden in plaats van op de Ringstrasse actie te laten voeren tegen de regering, liever voor hun plezier de verlaten bergen in te doen trekken, is een frivole aangelegenheid."* Een van de leden nam toen contact op met Viktor Adler, die beloofde hun zaak te bepleiten bij het partijbestuur, wat hij trouwens met succes deed.

De eerste excursie vond plaats in april 1895. Vanaf dan werden elke zondag tochten gehouden waarvan de aankondiging of het verslag in de krant verscheen. Na afloop hield men gezellige bijeenkomsten. Later ontwierp de groep een eigen kenteken dat tot vandaag in gebruik is: de handdruk met de drie alpenrozen.

De werking van de Oostenrijkse Natuurvrienden breidde rond de eeuwwisseling snel uit. Met de tijd boden de Natuurvrienden een waaier van activiteiten en diensten aan: bewegwijzering van wandelpaden (1899), zangkoor (1900), skicursus (1901), fotogroep (1907), natuurbescherming (1910), alpinecursus (1918). Vanaf 1905 beschikte de groep over eenvoudige hutten in de bergen, met gelegenheid tot overnachten in slaapzalen op hooi of stro. Naast de leden van elitaire alpineverenigingen kon nu ook de arbeider een poging ondernemen om een bergtop te beklimmen. De Natuurvriendenhuizen maakten het hem mogelijk om goedkoop enkele dagen in de vrije natuur te vertoeven. Dat het nu in ieders bereik lag een vakantie door te brengen in het hooggebergte, dat de bergen eindelijk 'vrij' waren, gaf ontstaan aan de officiële verenigingsgroet "Berg Frei!"

De 'missioneringsdrang' van de eerste leden resulteerde in een netwerk van afdelingen over het hele Europese continent en zelfs daarbuiten. In juli 1922 telden Die Naturfreunde maar liefst 1000 afdelingen verspreid over landen als Zwitserland, Frankrijk en Duitsland. Later kwamen daar nog Nederland, België, Zweden, Groot-Brittannië, de VS, en Israël bij.⁽¹¹⁾

In België werd voor de eerste maal melding gemaakt van de internationale Natuurvriendenbeweging in het meinummer 1930 van *Arbeiderstoerisme*. Het valt op hoezeer de doelstelling overeenstemde met die van de TBA: de arbeiders op een gezonde manier leren omgaan met hun vrije tijd. De Vlaamse bond was vooral onder de indruk van het ledenaantal, de infrastructuur (de Natuurvriendenhuizen) en het internationale karakter van de Natuurvriendenbeweging.

Nergens wordt duidelijk gespecificeerd *hoe* de Vlaamse TBA in contact kwam met de internationale beweging. Een bijgaande nota van de redactie bij het artikel in *Arbeiderstoerisme* verduidelijkt dat er contacten voor verdere samenwerking geweest waren met de reissecretaris van een Nederlandse afdeling. Uit interviews met vroegere leden blijkt dan weer dat de Vlaamse arbeiderstoeristen bij hun eerste buitenlandse reizen naar de Rijn in Duitsland kennismakten met plaatselijke afdelingen van Die Naturfreunde.⁽¹²⁾ Een andere mogelijkheid is dat, door de deelname van een honderdtal Vlaamse leden van het Arbeiders Jeugd Verbond (AJV) aan de Internationale Jeugdbijeenkomst in Wenen in 1929, voor het eerst een ontmoeting plaatsvond met de Natuurvrienden en met de Rode Valken. Dit zou dan geleid hebben tot de oprichting van zowel een groep Rode Valken (1929) als een Vlaamse Natuurvriendenafdeling.⁽¹³⁾

In april 1931 sloot de TBA zich aan bij de Naturfreunde Internationale (NFI) en veranderde ze haar naam in Arbeiderstoeristenbond De Natuurvrienden. Daarmee was ze echter niet de eerste Belgische afdeling van de Natuurvrienden. Reeds in oktober 1930 was in Brussel een Franstalige afdeling opgericht met de naam Les Amis de la Nature.⁽¹⁴⁾

De Natuurvriendenhuizen

Aangespoord door het voorbeeld van de Oostenrijkse vrienden richtten ook de Belgen eigen huizen op. Het net van Natuurvriendenhuizen was een belangrijke steunpilaar in de uitbouw van het activiteitenaanbod. Zeker in tijden van crisis verzekerden de huizen, verspreid over heel Europa, een goedkope overnachtingsplaats voor trekkers.

Wat was nu een Natuurvriendenhuis? We citeren uit de *Gids der Natuurvriendenhuizen*: *"Een Natuurvriendenhuis is geen goedkoop hotel. Het is een tehuis waar de leden zonder onderscheid van nationaliteit, taal of stand onderdak vinden, op reis of tijdens hun vakantie. Op democratische wijze gebouwd, wordt het Natuurvriendenhuis door samenwerking in stand gehouden. Dit betekent zelfvrucht. Een goed Natuurvriend beschouwt het als zijn plicht, zelfs ongevraagd, bij te dragen tot het*

Op weg naar De Berk, het eerste Vlaamse Natuurvriendenhuis in Essen, april 1939

reinhouden van alle lokalen en materiaal door hem gebruikt. Het voornaamste lokaal in een Natuurvriendenhuis is wel het dagverblijf, trefpunt bij uitnemendheid waar verbreederd wordt met de andere aanwezigen. De avonden in een Natuurvriendenhuis worden meestal in gemeenschap doorgebracht, soms met spelen, zang en dans. Het is vooral de verstandhouding tussen tot dusver onbekende mensen, welke het Natuurvriendenhuis van een andere gelegenheid onderscheidt.”⁽¹⁵⁾

Het eerste Vlaamse Natuurvriendenhuis stond in Essen en kreeg de naam De Berk. In juni 1934 werden de 55 bedden, 3 slaapruiden en een trekkerskeuken officieel ingehuldigd. Het huis was een overnachtingsplaats voor heel wat trekkers. Door onderlinge afspraken besloot men De Berk open te stellen voor elk lid van volgende organisaties: de Naturfreunde Internationale, de Jeugdherbergen Internationale, de Arbeiders Jeugd Centrale, de Syndicale Jeugd en alle aandeelhouders. Omgekeerd konden ook de Belgische Natuurvrienden tegen verminderde prijzen in de jeugdherbergen slapen. Tot er genoeg inkomsten waren om een vaste herbergvader aan te stellen, was elk weekeinde één van de bestuursleden verantwoordelijk voor de goede ontvangst in het Natuurvriendenhuis.

Ondanks alle financiële moeilijkheden lukte het de Vlaamse Natuurvrienden in de loop van de beginjaren nog andere huizen op te richten: Piepenhol (St.-Job in 't Goor, 1936), Het Zwarte Water (Rijmenam, april 1937), Tophill (Oostduinkerke, mei 1937), De Oude Stad (Antwerpen, einde 1937), ADB-huis (Grobendonk, einde 1937) en De Kluis (Ruien, 1938).

Geen reizen zonder betaald verlof...

De belangrijkste doelstelling bij het oprichten van een arbeiderstoeristenbond was ongetwijfeld het verkrijgen van het betaald verlof, met daarbij de ambitie om dat verlof ook zelf te organiseren. Verschillende stichters van de bond waren erg actief op syndicaal vlak en trachtten langs die weg hun eisen kenbaar te maken. De ATB formuleerde de eis voor de betaalde arbeidersvakantie al eind jaren twintig, meer dan 15 jaar vóór de wettelijke bepaling ervan. De eerste artikels in hun maandblad lieten steevast een assertief geluid horen wanneer het om het betaald verlof ging. Daarbij was men niet te beroerd om het pionierswerk van anderen op dit vlak te erkennen. De socialistische vrouwenbeweging, die al lang de kindervakanties organiseerde, kon rekenen op veel respect.⁽¹⁶⁾ Na verloop van tijd werd de kwestie van de betaalde vakantie echter minder en minder besproken. In de jaren dertig deed de economische crisis zich sterk voelen en werd het voor de propagandisten steeds moeilijker de arbeiders te motiveren om voor het betaald verlof te vechten. Gedurende de 'magere jaren' van de crisis organiseerde de ATB bijna geen reizen meer. Wel werden er propagandabijeenkomsten gehouden waar de Natuurvrienden op de noodzakelijkheid van het betaald verlof bleven drukken. Een veelgehoorde repliek uit de zaal was echter: "Geef ons eerst arbeid, nadien spreken we dan wel over verlof!" Het ledental van de bond kreeg zware klappen te verduren:

in 1933 telde de bond nog 2083 leden; in 1935 waren dat er slechts 1440.

En dan waren er nog de internationale ontwikkelingen die als een zwaard van Damocles boven de hoofden van de Natuurvrienden hingen. Het blad *Arbeiderstoerisme* meldde in augustus 1932 dat in Duitsland een verbod was uitgevaardigd op de Natuurvriendengroepen door het nieuwe regime onder het leiderschap van Hitler. De Natuurvriendenhuizen werden ter beschikking gesteld van de Hitlerjugend en andere nationaal-socialistische organisaties.⁽¹⁷⁾ In 1934 gebeurde hetzelfde in het Oostenrijk van Dolfuss.⁽¹⁸⁾ De aandacht van de Belgische vrienden ging vanaf het midden van de jaren dertig dan ook vooral uit naar de toekomst van de internationale vereniging.

De situatie keerde echter toen de Volksfrontregering in Frankrijk in 1936 de betaalde arbeidersvakantie stemde. Als het regent in Parijs, druppelt het in Brussel. Bij de toegevingen die de tweede regering-Van Zeeland (13 juni 1936-25 oktober 1937) deed naar aanleiding van de algemene staking van 1936 in België, was er onder andere de wettelijke regeling voor de betaalde vakantie (wet van 8 juli 1936).

De organisatie van de arbeidersvakantie

De praktische organisatie van het arbeidersverlof verliep moeizaam. De wet kwam immers onverwacht, waardoor de bevoegde instanties er niet op voorbereid waren. In het begin leek ook niet iedereen overtuigd van het belang van de maatregel: *"Wij streden voor het betaald verlof en achteraf hoorde je dan dat de arbeider dat verlof ging gebruiken om zijn huis eens goed te gaan schilderen. Dat was niet de bedoeling van een toeristische organisatie!"*⁽¹⁹⁾ In het maandblad *Arbeiderstoerisme* werd herhaaldelijk opgeroepen om de vrije uren niet in de kroeg door te brengen maar er iets nuttigs mee te doen. Met dat doel werd ook een film gemaakt met de titel *Naar Nieuwe Levensvreugde*. De bestuursleden van de ATB trokken met die film naar alle mogelijke plaatsen om de werknemers ertoe aan te zetten hun vakantiekaart aan te vragen.⁽²⁰⁾

Vanaf 1937 werkte ATB ook actief samen met de socialistische vakbond om de bestaande diensten te verbeteren. In 1937 werd in Antwerpen een nieuw reisbureau op de Frankrijklei geopend met de naam ARVA. Dit initiatief was het gevolg van de samenwerking tussen de Antwerpse Federatie van Vakbonden en de ATB. De nieuwe dienst ARVA had als taak om inlichtingen te verstrekken over de mogelijkheden van het arbeidersverlof. De bedoeling was om over het hele land hetzelfde organisme op te richten onder controle van een nationale syndicale dienst 'Vacantievreugde'. Het reisbureau kende een groot succes en ook het ledenaantal van de ATB steeg spectaculair: op één jaar tijd (1936 naar 1937) steeg het met 2322 leden of met 140%.

In vergelijking met het reisprogramma van 1929 was het aanbod in een reisbrochure van 1937 al een stuk luxueuzer en bevatte het ook een morele vingerwijzing:

Verlofgangers, tracht U zoveel mogelijk aan te passen aan de gewoonten der streek welke U bezoekt! Zodoende zult U heel wat meer genieten van Uw weinige dagen verlof!

- Door mooi Luxemburg per auto, 23-24-25 juli of 1-2-3 aug.: 325 fr.
- Voettochten, bootreizen en grottenbezoek in de Maas-en Lessevalei, 1-2 aug.: 165 fr.
- Zeetochtjes naar Engeland: 130 fr. - kinderen: 95 fr.
- 5-daagse autoreis langs Rijn, Eifel en Moezel, 18-22 juli of 1-5 aug.: 625 fr.
- Parijs en Wereldtentoonstelling, de zilveren kust met Biarritz en basken land, de Pyreneeënketen in haar mooiste delen, 9-19 aug., alles inbegrepen/drank aan tafel: 1550fr.⁽²¹⁾

Kamperen met De Natuurvrienden

Zoals we reeds aanhaalden was het activiteitenaanbod van de ATB aanvankelijk vrij beperkt. De winterwerking bestond vooral uit het houden van voordrachten en dia-voorstellingen over verschillende toeristische bestemmingen en onderwerpen. Via het reisbureau maakte men in de zomer reisjes naar een bestemming naar keuze. Met de tijd gingen De Natuurvrienden over tot het inrichten van verschillende activiteiten in de afdelingen. Er werden geleidelijk diverse werkgroepen ingericht. Die voorzagen het hele jaar door activiteiten voor de aangesloten leden (fotografie, kaartlezen, Esperanto, ...). Na WO II zou deze vrijetijdswerking nog veel meer uitgebreid worden. In de periode vóór de Tweede Wereldoorlog was de voornaamste activiteit zonder twijfel het kamperen. In de jaren twintig moesten de eerste trekkers vooral opboksen tegen het negatieve imago van het kamperen. Al in het derde nummer van *Arbeiderstoe-risme* verscheen een lang pleidooi voor het kamperen. De schrijver wees hierbij op de opvoedkundige waarde van het trekken in open lucht, zoals dat al goed gekend was in Duitsland, Oostenrijk en Nederland: "*Het kamperen is niet alleen gezond en biedt niet enkel voordelen van financiële aard, maar 't brengt tevens zijn beoefenaars een grote dosis praktischen zin; het stelt voor ongekeerde problemen, het noopt tot onderzoek, leert handelen en oplossen; in één woord het brengt een alzijdige ontwikkeling met zich mee en schenkt bovendien een edele en mooie ontspanning.*"⁽²²⁾

In hetzelfde nummer verscheen ook een oproep om een Wandel- en Kampeerclub op te richten en stelde men een eerste 'kampement' voor in het Pinksterweekeinde. Het gebruik om een treffen te organiseren op de zogenaamde Pinksterkampen kwam van de Arbeidersjeugd (AJ). De invloed van deze socialistische jeugdbeweging was trouwens erg groot in de beginjaren van de Arbeiderstoeristenbond. In die periode waren het vooral oud-AJ-ers die zich tot doel stelden de alternatieve jeugdcultuur ook onder de volwassen arbeiders opgang te doen vinden.

Tentenkamp van De Natuurvrienden, Lichtaart, 1950

Naar aanleiding van de aansluiting bij de Internationale Natuurvriendenbeweging werd besloten om een nieuw werkingsplan in te voeren, afgestemd op de mogelijkheden waarover de vereniging beschikte (vooral het net van Natuurvriendenhuizen in het buitenland). Er werd een Kampeercommissie opgericht die oproep om alle inlichtingen over kampeergelegenheden - en materiaal, op het secretariaat te melden zodat men een efficiënte dienstverlening op punt kon stellen.

Bij de Vredesfeesten in Essen (september 1931), georganiseerd door de kampeerafdeling van de ATB, waren er 50 bezoekers aanwezig met 20 tenten. De Antwerpse leden leken nu definitief voor de nieuwe werking gewonnen. Pas na een tweede kamp in Essen (zomer 1932) verspreidde het kamperen zich over de afdelingen in heel Vlaanderen. Bij de inhuldiging van het Natuurvriendenhuis De Berk in 1934, waren 350 kampeerders aanwezig met 80 tenten!

Met het stijgend aantal liefhebbers van het linnen huisje, bleek ook een reglement nodig voor de 'opvoeding' van de kampeerder. Er werden lijsten opgemaakt met de benodigheden bij het kamperen en er werd propaganda gevoerd voor het 'goede kamperen':

VERGEET NOOIT DE 10 GEBODEN VAN DE GOEDE KAMPEERDER TOE TE PASSEN:

*Trek er uit in de morgenstond
Vergeet niet, hij heeft goud in de mond.
Leef met mens, dier, en de schone natuur,
Als goede kampeerders en goede geboer.
Gebruik uw tent om in 't overnachten,
En tijdens de dag wandel en spring over grachten.
Zet nooit uw tent nabij rivier of natte gronden,
Luister naar de raad van hen die 't ondervonden.
Maak uw uitrusting steeds netjes en fijn,
Een welkome gast zult gij overal zijn.
Verlaat het terrein zoals ge het hebt gevonden,
Anders wordt g'een volgende maal wand'len gezonden.
Pas uw houding en kleding aan d'omgeving steeds aan,
In 't zicht der mensen loop nooit in uw vaan.
Zeg nooit aan de boer, ik ben van de stad en gij van 't land,
Wat waren wij kampeerders, zonder de boerenstand?
Duld nimmer vuur noch vlam in de tent,
Vroeg of laat kost het u menige cent.
Houd uw humeur ook bij tegenslag blij,
Wees vriend voor elkeen, groet hartelijk 'Berg Vrij'⁽²³⁾*

Volksdansen, een van de geliefde activiteiten van De Natuurvrienden, Antwerpen, 1939

Na de invoering van het betaald verlof nam het kamperen een enorme vlucht. Verschillende groeperingen ontdekten het kamperen en trachtten de nieuwe vakantiegangers naar zich toe te halen. Van overheidswege bleef men ook niet onverschillig. Er werd een brochure verspreid door de Nationale Federatie voor Kampeersport. In die Nationale Federatie zaten verschillende afgevaardigden van de ATB. Ook het reglement van de Federatie was geënt op dat van de ATB.

Vanaf 1938 werden jaarlijks - naar een aloud gebruik uit de jeugdbeweging - grote tentenkampen of Pinksterkampen georganiseerd. Zowel het aantal deelnemers als de organisatie ervan zouden snel uitbreiden. Het kamperen was duidelijk een mode geworden. Na WO II zou de kampeersport pas echt een vlucht kennen: de Pinksterkampen van het begin der jaren vijftig telden soms meer dan 1000 deelnemers.

Een dagboekje van een Natuurvriend uit Kontich geeft een mooie sfeerbeschrijving van de Pinksterkampen en ontmoetingen met andere Natuurvrienden. Elk weekeinde had de afdeling Kontich een activiteit en eenmaal per week werd er vergaderd. Wanneer er geen grote nationale bijeenkomsten gepland waren, gebeurde het dat de afdelingen bij elkaar op bezoek gingen om het weekeinde samen te zijn: *"Zaterdag, 22 mei, met 24 leden naar St. Job getrokken. Het amusement is steeds goed in St. Job en daarom is het een geliefd trekkersoord in onze groep. De zondagmiddag gaan zwemmen, er waren er verscheidene die schrik hadden van het water, of misschien verlegen om al dat vlees te laten zien. Wie weet!"* Eén van de zaken die opvielen bij het lezen van dit egodocument is de solidariteit die tussen de leden van een afdeling bestond. Wanneer men samen iets organiseerde, droeg de hele groep bij om het te laten lukken. De afdeling Kontich richtte op 19 en 20 juni 1948 een Propagandakamp in. Daarvoor was men al weken tevoren bijeengekomen (zowel de mannen als de vrouwen hadden hun taken) om het kamp voor te bereiden. *"Allen hebben het hunne gedaan om het feest te doen gelukken en het IS gelukt ondanks vervelende boeren en slecht weder. Na eerst in alarmtoestand verkeerd te hebben voor ons terrein, kwam er nog bij dat de uitgang langs de nevenstaande weide ons geweigerd werd en we dus noodgedwongen waren een brug te maken. Die brug is er gekomen, het was zelfs een prachtstuk, we wisten niet dat we zulke bruggenbouwers in ons midden hadden, die achteraf nog van alles en nog wat op de hoogte leken te zijn. Vrijdagavond waren de bijzonderste punten reeds klaar. Het stro stak zijn kop hoog op, de hangar voor fietsen was klaar, de douche stond wachtersgereed, de WC's waren piekfijn afgeschermd en onze brug lag ook klaar dankzij een paar telefoonpalen die we in bruikleen hadden gekregen. Onze jongeren van dagen bleven kamperen om een oogje in 't zeil te houden op gebeurlijke belangstellenden voor dit gerief. Zaterdag reeds vroeg waren allen te been want er moest nog wat van alles gedaan worden. De vlaggenpalen werden gezet, 2 bezijs de brug en 2 op het terrein. Licht werd er geplaatst, we hadden 3 lampen van 200 kW en één van 100 kW, dus de kampeerders zouden wel kunnen zien als het donker werd. De wegwijzers werden aangebracht, ook hout voor het kampvuur en kolen voor den douche. Een spandoek met "Berg Vrij!" aan den ingang verwelkomde onze bezoekers, en alles was klaar om hen te ontvangen. Te 20.30 uur was alles afgewerkt. Alle groepen waren zeer tevreden en onze afdeling werd 't allen kant geprezen. Het terrein was goed, de koffie was goed, de brug was goed, de WC's waren goed, dus waren wij zeker goed!"*⁽²⁴⁾

Na WO II maakte het kamperen een volledig nieuwe evolutie door. Het was niet langer een middel, maar werd tot een doel verheven. De kampeersport ging er ook helemaal anders uitzien met de komst van de auto in vrijwel elk gezin tijdens de jaren zestig. De traditionele Pinksterkampen werden afgelast door het gebrek aan terreinen die groot genoeg waren om alle kampeerders en hun voertuigen te herbergen. De omvang en het gewicht van het kampeermateriaal speelden door de motorisering ook geen rol meer. Steeds meer mensen waardeerden de luxe van een bungalowtent en het primusvuurtje moest het afleggen tegen het campinggas. De romantiek uit de beginjaren van het kamperen leek stilaan te verdwijnen...

Evolutie na WO II

In de oorlogsperiode 1940-1945 lag de officiële werking van de vereniging stil maar ondergronds bleven er wel contacten. De ATB-top gebruikte de noodgedwongen rust als een periode van bezinning over de toekomst. Er werd een structuur uitgedacht voor de organisatie van het arbeidersverlof na de oorlog. Hierbij stond een verregaande samenwerking met de verschillende vleugels van de socialistische beweging centraal, iets wat trouwens nooit echt gerealiseerd werd.⁽²⁵⁾

De groei van de welvaartstaat na de oorlog en de toenemende onafhankelijkheid van de werknemers maakten dat het arbeiderstoerisme een enorme uitbreiding kende. Het terrein van het sociaal toerisme werd door velen beploegd en de ATB geraakte wat vergeten in zijn hoedanigheid van pionier. In de jaren vijftig wist de ATB nog indruk te maken met zijn aanzienlijke socialistische achterban, maar ook die verdienste ebde stilaan weg. Een nijpende materiële toestand was er de oorzaak van dat vanaf de jaren zestig een nieuwe strategie werd toegepast: een aanwezigheidspolitiek in alle betrokken instellingen en organisaties om zoveel mogelijk toelagen binnen te rijven. Na de ideologische fase startte de institutionele fase...

De Natuurvrienden bleven wel overtuigd van het feit dat zij een belangrijke opvoedingstaak hadden op het vlak van het sociaal toerisme en van het socio-cultureel vormingswerk. De vormingsactiviteiten in de plaatselijke afdelingen zorgden er tevens voor dat werd voldaan aan de decretale criteria voor subsidiëring.

In zijn ambitie om de vereniging bestendig uit te bouwen kreeg het bestuur van de ATB meer dan eens het verwijt dat de oorspronkelijke doelstellingen uit het oog werden verloren en dat de organisatie vercommercialiseerde. Vooral het reisbureau, dat nog in weinig te onderscheiden was van een 'burgerlijke' service, werkte die kritiek in de hand.

Opvallend is dat de Natuurvrienden de laatste decennia een meer uitgesproken milieubeleid gaan voeren, ook internationaal. Hoewel het natuurbehoud steeds een belangrijke rol speelde in het gedachtegoed van de Natuurvrienden, gedroeg de ATB zich

niet echt als een voortrekker in de natuurbescherming; de arbeiderstoeristen hebben altijd eerder vanuit een sociaal oogpunt naar de natuur gekeken. De herdefiniëring van de beweging in die zin - voor de Vlaamse Natuurvrienden was dat in 1994 - werd dan ook vooral ingegeven door de vaststelling dat de vroegere idealen aan een herbronning toe waren. Tegenover de kersverse groen-linkse beweging kon de ATB zich hierbij beroepen op een eeuw voorsprong...

Dit artikel is gebaseerd op mijn licentiaatsverhandeling: M. DENOLF, En zij leerden hun volk reizen... De Arbeiderstoeristenbond 'De Natuurvrienden' van 1927 tot 1994, 1999-2000, 214 p.

- (1) D. SFINGOPOULOS, *Geschiedenis van de arbeidersbeweging te Antwerpen 1893-1925*, RUG, licentiaatsverhandeling, 1967, pp. 14-55; 69-71; M. VERMANDERE, *Adamastos*, 100 jaar Algemene Diamantbewerkerbond van België, AMSAB-ABVV: Gent-Antwerpen, 1995, pp. 129-130.
- (2) *De Natuurvriend*, Jubelnummer, mei 1953, p. 140.
- (3) *Arbeiderstoerisme*, maart 1929, p. 2.
- (4) M. VERMANDERE, *Adamastos [...]*, p. 62.
- (5) *De Natuurvriend*, Jubelnummer, maart 1978, p. 61.
- (6) *De Natuurvriend*, Jubelnummer, mei 1953, pp. 141-142; *De Natuurvriend*, Jubelnummer, maart 1978, p. 69; *Arbeiderstoerisme*, februari 1929.
- (7) Amsab Antwerpen, CESCO, 56/288.
- (8) Amsab Antwerpen, CESCO, 2/8, ATB Jaarverslag 1975, p. 4.
- (9) G. HARMSEN, *Natuurbeleving en arbeidersbeweging*, Amsterdam: NIVON, p. 50.
- (10) Amsab Antwerpen, CESCO, 2/8, ATB Jaarverslag 1975, pp. 5-6.
- (11) *Zestig jaar Natuurvriendenbeweging 1895-1955*, Zürich, 1955, 159 p.
- (12) Interview door Marieke Denolf met Hector Stalmans, Antwerpen, 26 november 1999; Interview door Marieke Denolf met Robert Gevers, Antwerpen, 31 januari 2000.
- (13) Amsab Antwerpen, CESCO, 16/20.
- (14) *Zestig jaar Natuurvriendenbeweging 1895-1955*, Zürich, 1955, pp. 111-117.
- (15) Amsab Antwerpen, *Gids der Natuurvriendenhuizen*, MAD/030.06.
- (16) *Arbeiderstoerisme*, oktober 1929, p. 3.
- (17) *Arbeiderstoerisme*, augustus 1932, pp. 253-254.
- (18) *Arbeiderstoerisme*, maart 1934, p. 67.
- (19) Interview met Robert Gevers door Marieke Denolf, 31.01.2000.
- (20) *De Natuurvriend*, augustus-september 1982, p. 149.
- (21) Amsab Antwerpen, Archief Kontich, 8/102.
- (22) Amsab Antwerpen, CESCO, 2/8.
- (23) Amsab Antwerpen, Archief Kontich, 10/146.
- (24) Amsab Antwerpen, Archief Kontich, 10/146.
- (25) Amsab Antwerpen, CESCO, 2/8.